

Marleen Bakker – *Waar ligt de grens?* Kunst op locatie: grasland langs de Stolpweg d.d. 11 juni 2023

Klifhanger 2023

Grenzen verleggen

Eindrapportage

"Kunst probeert de dimensie die we niet met de ratio begrijpen toch tastbaar en voelbaar te maken."

Paul Verhaeghe – VRT-Radiozender Klara, 2022

Affiche voor Klifhanger 2023 *Grenzen verleggen*

Colofon

Tekst:

Jan Mooren

Foto's:

Jan Willem Dogger

Robert Meulenberg

Jan Mooren

Ese Roeper

Christiane Tschäppät

Heleen Vink

© Stichting Klifhanger 2023

1. Inleiding

Klifhanger – kunst op locatie – is al sinds 2007 een begrip op het Waddeneiland Texel. Het is de tweejaarlijks plaatsvindende kunstmanifestatie in en rondom het dorp Den Hoorn met een wisselende groep kunstenaars. Klifhanger is meer dan alleen een toonzaal voor kunstenaars. De participatie van de bewoners, organisaties en bedrijven van Den Hoorn en omstreken is groot. Zij stellen hun huis, schuur, bedrijfsruimte, weide, veld, dijkhelling, tuin en/of erf open en bieden ruimte voor werk van de kunstenaars. Klifhanger wil bewoners en bezoekers attent maken op de sociale en ruimtelijke omgeving waarin ze zich bevinden en gaat hen voor in dit proces met hun projecten. Kunstenaars geven hun beeld van de mensen, van het leven en de situatie op die plek. De kunst en het alledaagse vloeien ineen. De bezoeker wordt uitgedaagd om mee te kijken en er een eigen oordeel over te vormen.

Klifhanger nodigt naast Texelse ook kunstenaars uit die niet gebonden zijn aan het eiland. De blik van een kunstenaar, die het eiland en het dorp Den Hoorn niet of nauwelijks kent, werkt verfrissend. Daarom is het belangrijk dat er een goede mix is tussen kunstenaars van het eiland en van elders. Klifhanger wil werken met bekende en onbekende kunstenaars en aankomende talenten. Dergelijk contrast maakt dat Klifhanger steeds weer kan verrassen, schuren, ongemakkelijk zijn, boeien en bloeien en als overweldigend kan worden ervaren.

2. Thema *Grenzen verleggen*

Voor deze elfde editie in 2023 is als thema gekozen: *Grenzen verleggen*.

Grenzen zijn er overal. Ze zijn alom aanwezig in de natuur, biologie, geografie, geschiedenis, maar ook mentaal, psychisch, enz.

Op Texel bestaat een grote diversiteit aan landschappelijke begrenzingsen, zoals tuinwallen, hekken en houtwallen op het droge en de overgangen van water naar land met oevers, kades en dammen. Het eiland zelf is begrensd door zeewater en heeft baaien, stranden en buitendijks land en die begrenzingsen zijn onderhevig aan afslag en aangroei.

Grenzen zijn er ook in de menselijke samenleving (sociaal en economisch), in de politiek (politieke partijen, de kwestie Oekraïne), in de (on)gelijkheid tussen man en vrouw, in gendervariaties en tussen individuen.

Grenzen verleggen is groeien, ontwikkelen, het nieuwe ontdekken, vergroten, maar ook vernauwen of beperken. Door te reizen kan de horizon worden verbreed en isolatie doet het tegendeel. In beide gevallen kunnen grenzen worden verlegd.

Leven binnen zich steeds verleggende grenzen zorgt voor bewegingen in het karakter van Den Hoorn. Dat geldt ook voor de ligging van het dorp Den Hoorn in een historisch-geografisch-geologisch begrensd maar in de loop der tijd steeds wandelend en veranderend landschap met wisselende grenzen op en onder het Hoornder Klif.

Het dorp De Hoorn was gedurende een paar eeuwen een belangrijk loodsstation voor de scheepvaart van en naar de Zuiderzee en als vertrek- en eindpunt voor de Noord-Nederlandse zeevaart. Toch moest het dorp geregeld de grenzen verleggen voor zijn middelen van bestaan, eerst naar landbouw en later ook naar dienstverlening. Veranderingen van het klimaat en zeespiegelstijging, aanleg van de Prins Hendrikzanddijk, zeedijkverhogingen, de verandering van de identiteit en mentaliteit, van het boerenleven en het karakter van de bevolking en van het dorp zorgen voortdurend voor een verlegging van grenzen.

Al wandelend of fietsen langs de route met 12 uiteenlopende kunstwerken konden de bezoekers zich verwonderen en zich laten verrassen. Tegelijkertijd kregen ze een goede indruk van het bijzondere dorp en het fraaie veelzijdige Zuid-Textelse landschap, waar grenzen voortdurend werden en worden verlegd.

Klifhanger 2023 heeft letterlijk eveneens de grenzen verlegd doordat een van de kunstwerken te zien was zowel buiten in het nabij gelegen Textelse dorp Oudeschild als binnen in dorpshuis De Waldhoorn in Den Hoorn.

3. Kunstenaars

Een 30-tal kunstenaars waren uitgenodigd voor de voorlichtingsbijeenkomst over Klifhanger 2023 op zaterdag 17 december 2022 in De Vermaning te Den Hoorn. Zij werden uitgedaagd om het thema *Grenzen verleggen* te verbeelden, voelbaar en inzichtelijk te maken in hun werk dat een binding moest hebben met de plaats waar het wordt gepresenteerd. Deelnemende kunstenaars kregen verder alle ruimte voor een eigen interpretatie van het thema. Er zijn 20 projectplannen voor deelname ingestuurd. Een selectiecommissie bestaande uit: Nettie van de Brake (oud-bestuurslid en beheerder/programmeur van het Hoornder kunstencentrum De Vermaning), Annelies van Nieuwmegen (kunstenaar), Christiane Tschäppät (voorzitter Stichting Klifhanger) en Jan Mooren (secretaris Stichting Klifhanger) heeft daaruit 12 inzendingen gekozen op basis van kwaliteit, originaliteit en de uitwerking van het thema. Vijf van de getoonde kunstwerken zijn gemaakt door Textelse kunstenaars en de andere zeven door kunstenaars van ‘de overkant’.

Er was een grote verscheidenheid aan hoe de kunstenaars zijn omgegaan met het thema en eveneens aan de vormen van de getoonde en deels interactieve kunst. De voor Klifhanger altijd nieuw gemaakte kunst was van zeer hoge kwaliteit en diversiteit: twee- en driedimensionale beeldende kunst, kunstinstallaties, land art, geluids- en gevoelskunst, performance-kunst en kunst in voortgaande ontwikkeling door het aanwenden van begrazing door Textelse schapen. Ook het gebruik van materiaal en technieken was zeer gevarieerd. Gedurende de vier dagen waarop Klifhanger 2023 liep, waren de kunstenaars overdag aanwezig bij hun werk en kon het publiek gemakkelijk met hen in contact treden. Daarnaast had de bezoeker bij een vijftal locaties de gelegenheid zelf aan het kunstwerk mee te doen of er onderdeel van uit te maken.

4 Overzicht van de geëxposeerde kunstwerken

In het onderstaand overzicht is de volgorde en nummering van de route aangehouden.

Meer informatie is te vinden op de website < <https://www.klifhangertexel.nl/> >.

1. *Het water komt*

Dit werk van de Arnhemse kunstenaar Anne ten Ham is land art in voortgaande ontwikkeling. Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier die verantwoordelijk is voor de Textelse zeekeringen, stelde de 10 meter hoge dijkelling langs het Bolwerk in Oudeschild

beschikbaar. In een strook van meer dan 100 meter lengte bracht zij over de gehele helling van de zeedijk langs de Waddenzee in het lange gras de tekst aan HET WATER KOMT,

waarna het de letters omringende hoge gras is weggemaaid. Een groep van 25 schapen van het

ras *Texelaar*, afkomstig van het Texelse Schapenbedrijf De Waddel van Jan Willem Bakker op de Hooge Berg (Westergeest 4, 1791 LJ Den Burg) zorgde er gedurende Klifhanger 2023 van woensdag- tot zondagavond voor dat het aanzien van de letters van de tekst voortdurend veranderde. De tekst op de dijkhelling is nog ruim een week in juni zichtbaar gebleven en geleidelijk vervaagd. In de grote zaal van dorps huis De Waldhoorn, Herenstraat 30 te Den Hoorn, toonde een dagelijks aangepaste timelapse van foto-, video- en dronefilm-materiaal

hoe het kunstwerk zich van 8 tot en met 11 juni 2023 ontwikkelde (zie foto op blz. 12). De bezoekers op de locatie in Oudeschild en in het dorps huis kregen de gedachte voorgelegd dat de kustgrens, hier weergegeven als zeedijk, in de komende jaren zal worden verlegd door klimaatverandering en zeespiegelstijging.

2. *La Isola Bonita*

De Amsterdamse kunstenaar Erik Alkema portretteerde in een serie wandkleden de ruimtes

van de parallelle wereld van het ziekenhuis waar hij het afgelopen jaar veel tijd doorbracht. Hij keek zo terug naar de ziekenzalen, wacht- en behandelkamers die hem op zijn meest kwetsbaar zagen. Alkema: "Dat was een verdomd eenzame ervaring. Je bent in een blinde plek beland. Want andere mensen worden ziek. Andere mensen krijgen kanker. En jij bent plotseling die andere mens geworden. Sta ik daar opeens met dat andere paspoort in mijn hand, alleen, in een zieke wereld, aan de andere kant van een nog steeds net zo onzichtbare grens. Het is natuurlijk niet zo, dat andere mensen jou

niet zien. Alleen zien ze niet, ook al lig je met een infuus in je arm, in een ziekenhuis, wat er tussen jou en hun in zit. Ik zie wachttorens en tot de tanden bewapende grensbewaking. Plotseling ben je een spiegel geworden waar mensen liever niet in kijken. Want wat als ik er niet gelouterd en beter uitkom, maar gehavend en gelittekend, heb ik dan iets verkeerd gedaan, heb ik dan gefaald? Wat als ik niet als 'overwinnaar' uit 'de strijd' met kanker kom, ben ik dan in plaats van een 'survivor', een 'loser'? Het ontbreekt ons aan ritueel en tijd voor een echte serieuze verwerking." Uit eigen ervaring meent Alkema dat het bespreekbaar en zichtbaar maken van deze, misschien voor de anderen ongemakkelijke dingen, waarvan geacht wordt dat men ze beter voor zich houdt, enorm kan helpen in het kader van verwerking. Met dit project beoogt hij het land der zieken een klein beetje meer zichtbaar te maken en om taal, handvaten en rituelen te ontwikkelen, die andere mensen, wat voor verlies ze ook hebben geleden, wat hun rouw ook is, wellicht kan helpen in hun eigen verwerkingsproces. In de hoop dat mensen zich misschien iets minder eenzaam voelen aan de andere kant van de onzichtbare grenzen die wij als mensen trekken. De werken die Erik Alkema op Texel presenteerde, vormen de eerste akte van dit project. Hij verwerkte de harde werkelijkheid van zijn ziektegeschiedenis letterlijk in verzachtend materiaal, met tekeningen gemaakt in fleecestof. Met dit meditatief verwerkingsproces transformeerde hij op een rituele manier zijn grensovergang naar patiënt

verwerkingsproces transformeerde hij op een rituele manier zijn grensovergang naar patiënt

en zijn reis door het land der zieken, naar iets dat hij zo figuurlijk een plek kon geven. De tien doeken van ca. 70 x 70 cm, onderdeel van een serie van 14, hingen op de benedenverdieping van Galerie Dubravka aan Herenstraat 54 in het dorp, die nu dienst deed als wachtkamer.

3. *The grass is greener on the other side*

Op het weiland op de hoek Witteweg-Rommelpot aan de noordwestelijk ingang van Den

Hoorn werden de grenzen voortdurend verlegd. De installatie van Kunstconstructie uit Arnhem, bestaande uit de kunstenaars Françoise Braun & Casper Teijgeler, bewoog zich tijdens Klifhanger 2023 door het landschap. Elementen van verschillende formaten uit het werk werden regelmatig verplaatst in andere opstellingen. Dat had

invloed op het kunstwerk zelf, maar ook op het landschap waar het zich doorheen bewoog. Soms ook werd het gehele kunstwerk verplaatst. Vormverandering van openingen en verdichtingen deed nieuwe ruimtes ontstaan en liet verschillende grenzen en perspectieven verschijnen en verdwijnen. Het betekende altijd een verandering waarbij men van de bekende situatie naar een nieuwe, onbekende situatie ging. Steeds ontstond er nieuw perspectief waarin veel of juist weinig ruimte kon worden ervaren. Wat doet het met je als je zelf de grens verlegt? Of als andere mensen dat voor jou doen. En hoe beïnvloedt dat jouw blik op de omgeving, en hoe het veranderende landschap en de mensen die er leven? De bezoeker kon tussen en door het werk lopen om daar her en der op een grens of doorgang te stuiten. Steeds kreeg men nieuwe zichtlijnen en kon men de open- en beslotenheid ervan zelf ervaren.

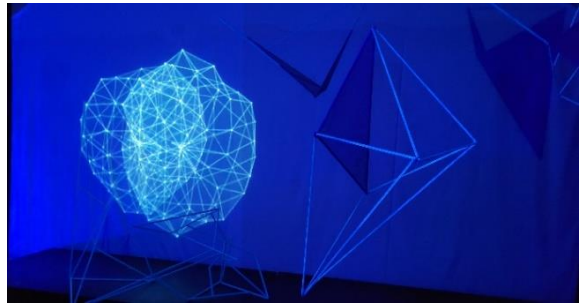
Met behulp van een flipboekje waarin de choreografie van de patronen van het werk waren vastgelegd, kon men het veranderproces zien en hoe de grenzen zich voortdurend verleggen.

4. *Grenzeloze Imaginatie*

In de recreatieruimte op Camping Loodsmansduin kreeg de verbeelding de ruimte en werden de grenzen verlegd naar oneindig. CellaVie L*A*B* (Marcella Kuipers & Albert Aarts) uit Haarlem creëerden een filosofische en interactieve installatie waarin de binnenwereld grenzeloos werd weergegeven. De kunstenaars waren geïnspireerd door de wetten van de natuurwetenschap in de buitenwereld. Die wetten werden verbeeld in abstracte geometrische vormen, die soms een gelijkenis hadden met vogels. De binnenwereld is grenzeloos groot en de buitenwereld die de mensen zien en creëren is de taal die wordt gebruikt om over de binnenwereld te spreken. De bezoeker kon door de installatie dwalen en zo de grenzen ervan verleggen door de objecten in beweging te zetten en een onderdeel te worden van het grote geheel. De wereld is materie in beweging. Zoals een grote zwerm vogels die instinctief en noodgedwongen samenwerking aangaan: zo blijven de individuen veilig in een prachtig schouwspel.

Het laat ons mensen nadenken over onze relatie met de aarde en de wereld om ons heen. Net als vogels hebben mensen vaak niet in de gaten dat ze onderdeel uitmaken van een groter geheel. De geometrische objecten zijn vormen waarin de menselijke ideeën liggen opgeslagen. Ideeën zijn grenzeloos omdat de verbeelding dat is. Het is een vrije intuïtieve vertaling van wiskundige formules die de wetten van natuur en kosmos proberen te beschrijven. Een taal die verbeeldingskracht en creativiteit nodig heeft.

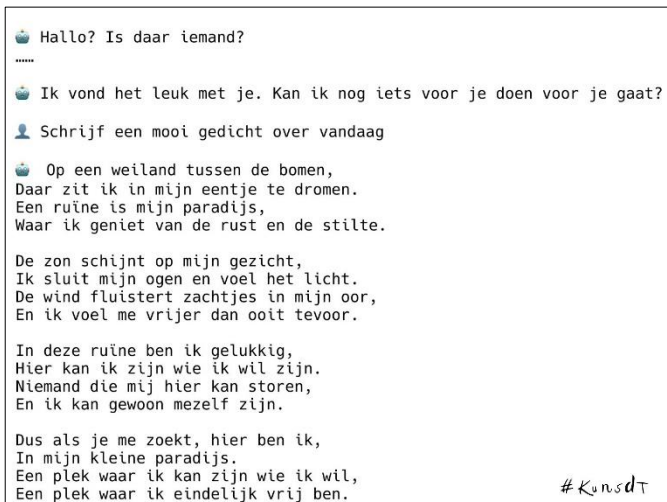

5. Hallo? Is daar iemand?

Bij een van de noordelijke uitgangen van Camping Loodsmansduin plaatste kunstenaar Jan

van Kampen uit Beverwijk dit interactief kunstwerk waarmee men zelf aan de slag moest om via een vreemde machine in contact te komen met een onbekende, die zich misschien schuil hield in de ruïne er tegenover op de lage duintjes van De Siep. Al doende moest een volwassen bezoeker leren om onbevangen als een kind deze wijze van communiceren onder de knie te krijgen en te ervaren hoe grenzen te verleggen. Zo kwam men figuurlijk over de grens van de tuinwal. Tijdens zo'n uitwisseling reageerde het kunstwerk van tijd tot tijd heel enthousiast door vrijlating van zeepbellen en wolken van waterdamp. Dat laatste was al ver van de locatie waar te nemen voor andere mensen, die zagen waar de plaats was met de mogelijkheden om te onderzoeken hoe hun grenzen te verleggen.

6. Schaalbalk

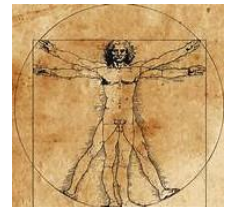
Kunstenaar en architect Ed de Wild uit Beverwijk maakte zijn land art installatie in de vallei tussen de lage duintjes van De Siep en de noordzijde van de eerste haakwal waarop Camping Loodsmansduin gelegen is. Dit werk van zeven – in allerlei culturen een ‘heilig’ getal – zwarte vierkanten op een rij, ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ samen een schaalbalk, geeft aan dat het in bepaalde gevallen belangrijker is grenzen aan te geven en te respecteren dan ze te

verleggen. Zonder grenzen kunnen de mensen zich niet tot elkaar verhouden en dat geldt ook voor hoe de mens zich verhoudt tot de natuur. De menselijke leefwereld is een 'construct' om

grip te krijgen op de 'chaotische' natuur. De grenzen met de natuur zijn momenteel door de mens al ver overschreden en het is tijd deze grenzen te respecteren.

Het afbranden van de vegetatie is een oeroude landontginningstechniek die wordt gezien als het begin van de landbouw. Volgens Ed de Wild kondigde dat meteen het naderende einde van de leefwereld op aarde aan. In de tekening van de *Mens van Vitruvius* van Leonardo da Vinci (uit ca. 1490) past de mens precies in een vierkant en wordt die mens voorgesteld als middelpunt van het heelal. In het gras vormt het zwarte vierkant met de afmeting van de mens met recht gespreide armen, i.c. Ed de Wild zelf, de basismaat waarmee hij zichzelf centraal stelt als medemens. Alle andere afmetingen verhouden zich tot deze spanwijdte met het getal 1. *Schaalbalk* geeft een verhouding aan tussen twee identiteiten en is een manier om een geconstrueerde menselijke ingreep te begrijpen en toont tevens de menselijke verhouding tot de natuur.

7. Zand – Wandelend Zand

Aan de oostrand van De Siep en in de schuur in het bosje achteraan op het terrein van Mokweg 4 plaatsten drie kunstenaars uit Texel hun kunstwerk. Paulien Valk en de twee jonge net startende kunstenaars Rikke Vet en Ese Roeper, maakten deze poëtische installatie die de altijdurende bewegingen op en van de aarde verbeeldt, terwijl de mens de dingen daar juist wil vastleggen. Bij de ingang en langs de toegang stond *Zand*: een grote beeld op de tuinwal en langs het pad zeven kleine beelden gemaakt door Paulien Valk, in materiaal dat verwees naar aarde en water. De kleine beelden lieten vastgelegde dansbewegingen zien en leidden naar het schuurtje. Daarin werd met een roterende diaprojectie de bewegingen van zand en het tijdelijk vastleggen daarvan, op analoge wijze getoond als een eeuwige dans. De door Ese Roeper van Rikke Vet's dans op De Hors digitaal gemaakte dia's, lieten in *Wandelend Zand* zien dat zand voortdurend in beweging is door de wind en het water. Beweging en hoe beweging vast te leggen zijn hier de uitgangspunten geweest voor deze carroussel met 81 dia's.

Water en wind kunnen het zand aanvoeren naar Texel en van het eiland meenemen. In de massa van zandplaten in zee beweegt zand eveneens en doet het eiland wandelen, afslaan en aangroeien. Als het zand een rustplaats lijkt te hebben gevonden, wacht het op de volgende dans om al wervelend en stuivend weer bij een nieuwe tijdelijke grens terecht te komen.

8. Schreefgroei

In het lage duingebied Klemat op de eerste haakwal oostelijk van de Mokweg bij het plasje de

Bleekweel waar rond 1400 de grens van de duinrichel werd doorbroken, stond de zuilvormige installatie van kunstenaar Elisabeth Schelvis uit Velsen-Noord. Bezoekers kregen daarmee vragen voorgelegd als: “Wanneer passeert een mens de grens tussen man en vrouw zijn? Wat vindt men nog ‘normaal’ en wanneer gaat het

over de schreef?” Bezoekers konden bij de twee meter hoge zuil de foto's van haar adolescente kind zelf aanpassen om de grens tussen man en vrouw te verleggen en te ontdekken dat een mens hoe dan ook prachtig is. Ook als moeder maakte de kunstenaar op deze manier aan bezoekers inzichtelijk hoe verwarrend, verontrustend en intrigerend genderdysforie kan zijn en bovenal dat de vermeende perfectie niet bestaat: iedereen kan en mag gelukkig zijn zoals men zich voelt. Na Klifhanger verhuisde deze interactieve installatie naar *De Hogeberg*, de Openbare Scholengemeenschap op Texel in Den Burg, om jonge Texelaars te helpen inzien dat er allerlei verschillende menselijke ontwikkelingen bestaan en dat er voor elke mens in elke hoedanigheid plaats is.

9. Waar ligt de grens?

De Texelse en Hoornder kunstschilder Marleen Bakker stelde de voorbijgangers langs de Stolpweg de vraag waar de grens tussen de zee en het eiland Texel komt te liggen, nu de

zeespiegel door klimaatopwarming aan het stijgen is. Betekent dat meer zee en minder eiland en zal Texel over een eeuw zijn verzwoegen, kopje onder gegaan en verdwenen onder

het alsmaar stijgende zeewater? Op een voor de voorbijgangers naar Den Hoorn niet te missen

groot doek van 5 x 3 meter met *Gezicht op Den Hoorn* schilderde ze tijdens de vier dagen van Klifhanger 2023 steeds nieuwe grenzen tussen land en water. Dit kunstwerk trok veel

publiek dat gedurende Klifhanger 2023 op latere dagen vaak deels weer terugkeerde en dat dan te zien kreeg wat er gaat gebeuren als

misschien?" was het uitgangspunt van Marleen Bakker. Onder met name de

Texelaars bracht dat nogal wat roering teweeg. Het grote doek fungeerde als een soort blikvanger voor Klifhanger 2023 en wordt na Klifhanger 2023 mogelijk verplaatst naar de kantine ruimte in het gemeentehuis van de Gemeente Texel in Den Burg.

wij mensen het proces van klimaatopwarming niet heel snel een halt gaan toeroepen. "Pas als men iets ZIET, gelooft men het

10. 't Beloofde land. Part II: The Storyteller

Met deze installatie die de Texelse kunstenaar Severin Candel maakte rondom een appelboom in de achtertuin van Herenstraat 23 aan het Lage Achterom, verlegde hij de grenzen voor met welke zintuigen dit kunstwerk kon worden ervaren. Zien, horen en voelen was mogelijk. De bezoeker kon plaatsnemen op de stoel die tegen de stam van de boom was neergezet. De stoel fungeerde naast zetel tevens als muziekinstrument en klankkast. Het materiaal hout diende als medium om het verhaal te vertellen.

Gezeten op de stoel onder de beschutting van en kijkend naar het takkengestel en het groene bladerdek van de kroon hoorde en voelde men de cello muziek die Severin Candel speciaal voor dit werk had gecomponeerd, gespeeld en opgenomen. Wanneer men het hoofd direct tegen het levende hout van de stam of van een grote zijtak hield en het oor te luisteren legde, werd men één met de muziek die zowel werd gevoeld als gehoord, terwijl men kon kijken naar de mooie oude appelboom, die noest stand weet te houden in de bijna altijd stevig waaiende Texelse zeewind, en naar de fraai gemaakte houten stoel. Voor de bezoekers een heel intieme en bijzondere ervaring! Dit was een drie-zintuigelijk kunstwerk waarmee men de grenzen – in casu de overgangen tussen zien, horen en voelen – kon opzoeken en verleggen op deze plek van wederkeer, afscheid en herinnering.

11. *Onze Oermoeder de Zee en haar Waterwezens*

Door de rondboog poortdeur aan het Lage Achterom kwam de bezoeker in de besloten tuin achter het historische Walvisvaarders Huisje (Herenstraat 49); een plek die van de openbare straat niet waarneembaar is. Deze grensoverschrijding was voor de bezoekers al een bijzondere ervaring op zich. Twee generaties 18^e-eeuwse bewoners van dit monumentale huis met nog een compleet interieur uit die tijd, leefden als commandeurs bij de walvisvaart van de jacht op de grootste waterwezens die de aarde kent. Voor deze intieme en besloten locatie maakte de Texelse kunstenaar

Kerstin Edelmann een 12-tal keramische objecten met het verhaal van de mythische wezens van de wereldzeeën. Het werk is een zoektocht naar levendige, tijdloze, archetypische beelden. Er zijn sinds Mesopotamische tijden beelden gemaakt van allerlei mythische waterwezens, van meerminnen en meermannen. Sommige in combinatie met walvissen, dolfijnen en heel vaak in combinatie met schelpvormen. Meerminnen komt men vandaag nog overal tegen. In muren en zuilen van kerken, in familiewapens, wapens van steden, gevelstenen, tatoeages, sieraden, enz. Eindeloos veel afbeeldingen zijn er ook van op internet en in films met meerminnen. Het beeld van de meermin spreekt nog altijd aan, het lijkt tijdloos. Wie weet er nog dat meerminnen heel lang geleden twee staarten hadden, soms zelfs twee vleugels? Dat zij tussen de staarten een vulva hadden en dat die volgens oude scheppingsverhalen het kanaal was waaruit op zeker moment de hele schepping is geboren? Dat meerminnen in de oudheid godinnen waren, die werden vereerd om hun scheppende, barende, verbindende en helderziende vermogens? Ooit was de dubbelstaartige meermin een symbool voor het vrouwelijke en het goddelijke: de levendige Grote Moeder. Door haar vermogen tussen

werelden te reizen, wijst zij aan de mens hoe het onderbewuste bewust te maken. Met haar staarten heeft zij contact met het donker (het diepste van de aarde c.q. de materie) en met haar vleugels verbindt zij zich met het licht (de hoge hemel, c.q. de geest). Ze helpt licht te brengen waar het donker is en laat het licht

steeds opnieuw uit het donker worden geboren. Oorspronkelijk was zij de verbeelding van een zelfstandige, scheppende godin. Al in de oudheid kreeg de meermin gezelschap van een partner, de meerman. Dit project wilde de verbondenheid met het leven in zee oproepen en liet de bezoekers over de dagelijkse grenzen kijken en zich bewust maken dat al het leven uit water voortkomt. Zonder water geen leven, geen bestaan voor planten, dieren en mensen.

12. *It's a wonderful life*

Geen gebied op Texel is zo onderhevig aan veranderingen als dat ten zuiden van Den Hoorn. Door zand, wind, water en de mens veranderden en verschoven haar grenzen vrijwel continu. De op Texel wonende kunstenaar Anet van den Elzen toonde verlegging van grenzen met een performance die zich afspeelde in en rondom het dorp Den Hoorn. Zij verlegde zo voortdurend ook letterlijk de grenzen. Zand dat op Texel is aangespoeld en aangewaaid, zeefde zij en stopte dat vervolgens in een

trechter die als een halve zandloper fungeerde. Tijdens Klifhanger 2023 bewoog zij zich als een levende sculptuur voort op haar fiets. Als één geheel met de fiets, in kleding met de zelfde kleur en met achter op de bagagedrager de langzaam leeglopende trechter. De vaste fietsroute in en in de omgeving van het dorp werd overdag een aantal keren gereden. Door deze herhaling ontstonden er op de route lijnen van zand. 's Ochtends begon de performance met het zeven en het laden van het zand. Het zand kon in de trechter niet worden vastgehouden, de tijd ook niet. Op de tweede en derde dag ontstonden er andere lijnen. Op de vierde en laatste dag veegde zij over de gehele route met een harde bezem alle zand van de weg en werd het zand deel van het eiland. Het kunstwerk ontwikkelde zich continue gedurende de uitvoering van de performance en bewoog zich voor de bezoekers steeds naar ergens anders. De tijd verstreek, de fiets ging voort en tekende veranderende lijnen. Grenzen waren er slechts om te worden verlegd.

5. Verkoopexpositie in dorps huis De Waldhoorn

Tijdens de vier dagen van Klifhanger 2023 hadden de deelnemende kunstenaars de gelegenheid in de grote zaal van het Hoorder dorps huis een aantal kunstwerken ter verkoop

aan te bieden. Dat leverde een gevarieerd aanbod op van kunst: 2- en 3-dimensionale beeldende kunst van uiteenlopende materialen, technieken en afmetingen en een film met een speelduur van ca. 1 uur. Deze film werd continue vertoond op een tv-scherm op het podium achter het grote scherm en de gesloten gordijnen. In de grote zaal merkten de bezoekers van de verkooptentoonstelling daar niets van, omdat de filmbezoekers op het min of meer verduisterde podium op hun stoel het geluid van de film alleen konden horen met de daar aanwezige koptelefoons.

6. Organisatie

Het bestuur van de Stichting Klifhanger koos er voor net als in 2021 om deze elfde Klifhanger slechts vier dagen te laten duren, zodat de kunstenaars gedurende de expositie zelf bij hun werk aanwezig konden zijn voor communicatie met het publiek en dat erover te informeren.

Deze bijzondere opzet past goed bij de kleine schaal van het dorp en het eiland. Waar elders in Nederland kon het publiek zo eenvoudig in direct contact treden met kunstenaars en hun werk? Er kwam wel als reactie van het publiek dat men het jammer vond dat Klifhanger 2023 zo snel weer voorbij was.

Verscheidene locatie-eigenaars en -beheerders hebben hun gebouw of terrein beschikbaar gesteld voor plaatsing van de kunstwerken. Vrijwilligers uit het dorp waren ook nu weer ruim voorhanden om Klifhanger 2023 goed te laten verlopen.

Er was bij deze kunstmanifestatie een goede balans tussen op Texel wonende kunstenaars en die van de ‘overkant’ en er waren ook jonge net startende kunstenaars bij.

De kunstenaars kregen op de vier dagen van Klifhanger 2023 rond het middaguur een door bestuurslid Cor van Heerwaarden in de keuken van dorps huis De Waldhoorn bereid lunchpakket met belegde verse broodjes, fruit en drinken. Dat lunchpakket werd uitgereikt door een ander bestuurslid dat daartoe per fiets een rondgang langs alle kunstlocaties maakte. Schade aan de kunstwerken door weersinvloeden en vandalisme bleef gedurende Klifhanger 2023 gelukkig uit.

7. Opening en afsluiting van Klifhanger 2023

Nadat de kunstenaars klaar waren met het voorbereiden, opstellen en installeren van hun kunstwerken, was er op de woensdagnamiddag en -avond van 7 juni voor hen een ontvangst met een maaltijd in dorps huis De Waldhoorn. Na die bijeenkomst, geschiedde in kleine kring de opening van Klifhanger 2023 in de grote zaal van het dorps huis door twee ‘Klifhangers’ van het eerste uur: Marie-Louise Wiesman en Herman Bakker; beiden runden ze destijds in Den Hoorn een eigen kunstgalerie. De pers was voor deze opening ook uitgenodigd.

Vervolgens maakten alle aanwezigen een rondgang van ruim twee uur langs de kunstwerken. De kunstenaars hadden zo op deze lange zonnige zomeravond zelf gelegenheid het werk van hun collega’s te bekijken, hun eigen werk te tonen en dat en met elkaar te bespreken. Op de vier

volgende dagen van Klifhanger 2023 waren de kunstenaars overdag aanwezig bij hun eigen kunstwerk en was het voor hen niet meer mogelijk bij de andere kunstwerken langs te gaan. De finissage in dorps huis De Waldhoorn op zondag 11 juni van 17:00 – 20:30 uur met hapjes en drankjes vormde voor de deelnemende kunstenaars en de andere betrokkenen een aangename afsluiting.

8. Medewerking vanuit Den Hoorn

Zonder de enthousiaste medewerking van locatie-eigenaars en -beheerders bij plaatsing van de kunstwerken en een aantal vrijwilligers uit het dorp voor toezicht, verkoopbemiddeling, bar- en keukenmedewerking en inrichting van dorps huis De Waldhoorn, had Klifhanger 2023 niet kunnen plaats hebben. Het bestuur is hen zeer erkentelijk voor die belangeloze inzet. Zij kregen daags na afloop van Klifhanger 2023 een Hoornder Ring (koek) met een dankkaartje.

9. De kunstroute

Langs de rondgang van ruim 3 kilometer door en om het dorp Den Hoorn stonden verspreid

een twaalfstal kunstwerken, twee in een binnenruimte en tien op een buitenlocatie; één kunstwerk was zowel binnen in het Hoornder dorps huis als buiten op de zeedijkhelling te Oudeschild te bekijken. Rode Klifhanger-bollen markeerden voor de bezoekers de locaties en gaven ook op

een paar cruciale punten de weg naar de kunstlocaties aan. De kunstroute leverde een mooie wandeling of fietstochtje op door het dorp en het omringende zeer gevarieerde Zuid-Textelse landschap.

10. Vouwkaart

Voor bezoekers was een gratis vouwkaart beschikbaar.

Zie <https://www.klifhangertexel.nl/index.php/klifhanger-23/vouwkaart> > .

Daarin stonden korte toelichtingen op de geëxposeerde kunstwerken, een plattegrond met de route en de locaties. Ook de subsidiegevers en de sponsors waren opgenomen in deze

vouwkaart. In de week die voorafging aan de start van Klifhanger 2023 is in het dorp Den Hoorn de vouwkaart huis aan huis verspreid. Op diverse punten in het dorp (o.a. bij de dorpswinkel van Goënga, de receptie van de camping en bij de horecagelegenheden) en op

het eiland (o.a. bij de VVV) lage stapeltjes flyers en stonden bakken met vouwkaarten.

Tijdens de expositie konden de bezoekers in dorps huis De Waldhoorn en bij de locaties van de kunstwerken ook nog een vouwkaart verkrijgen. De vouwkaart was ontworpen door Heleen Vink en Jan Mooren. De oplage van de vouwkaart was 2000 en ruim 75% daarvan is verspreid geraakt.

11. Communicatie, publiciteit en bezoekersaantallen

Met behulp van de website < <https://www.klifhangertexel.nl/> > en sociale media (Facebook en Instagram), met 50 posters en publicaties in de plaatselijke en regionale pers is Klifhanger 2023 onder de aandacht van het publiek gebracht. Tijdens de Uitmarkt *BuitenGewoon Texel 2023* in Den Burg op 20 mei 2023 had Klifhanger een gratis promotiekraam ter beschikking

gekregen en werd door twee bestuursleden aan de passanten een A5-flyer (oplage 500 en ca 95% verspreid) uitgedeeld met op de achterzijde informatie over de te exposeren kunstwerken. Poster en flyer waren een ontwerp van Heleen Vink. De gratis onder bewoners en bezoekers van Texel verspreide nummers van *TC Texel Vakantiekrant* van 26 mei – 15 juni 2023 (oplage 35.000) en *Texel dit weekend* nr. 15-22 (oplage 20.000) bevatte informatie over Klifhanger 2023. De *Texelse Courant* van 9 en 13 juni 2023 (oplage 6500) bracht verscheidene berichten en een drietal foto's over Klifhanger 2023. In de edities van het *Noordhollands Dagblad* (oplage 98.000), met name in de *Helderse Courant* (oplage 8000) kreeg Klifhanger 2023 met aandacht trekkende

redactionele artikelen en diverse begeleidende foto's op 19 december 2022 en 8 juni 2023, flink de ruimte.

Naar schatting zijn er in totaal ca. 1500-2000 bezoekers geweest. De vier dagen waarop Klifhanger 2023 *Grenzen verleggen* plaats had, was er in en rondom Den Hoorn heel duidelijk een verhoogd aantal mensen waarneembaar op de route, al was niet iedereen daarvan ook bezoeker

of iemand die bij elke locatie langs is geweest. Er waren her en der op de kunstroute ook toevallige passanten die een of enkele locaties hebben aangedaan of die sowieso op hun eigen weg voortgingen. Er waren ook mensen die aangaven speciaal voor Klifhanger 2023 naar Den Hoorn te zijn gekomen. Verscheidene kunstenaars hebben bij hun locatie schattingen van de aantallen bezoekers bijgehouden. Dat varieerde nogal bij de verschillende locaties. Een echte publiekstrekker was het grote en alleen daardoor al meteen opvallende schilderwerkwerk *Waar ligt de grens?* (op de plattegrond de nr. 9) langs de Stolpweg – dat is de invalsweg vanuit het zuiden naar Den Hoorn en daar passeert veel verkeer (fietsers en auto's) van en naar het dorp. Veel passanten raakten door deze blikvanger geïnteresseerd en werden bezoekers ook op de andere kunstlocaties. Het centrale informatiepunt met de verkoopexpositie in dorps huis De Waldhoorn werd eveneens goed bezocht. De kunstwerken op locaties met de nrs. 2 en 3 langs de weg vanuit het dorp naar het Hoornder strand en die met de nrs. 4, 5, 6, 7 en 8 bij Camping Loodsmansduin kregen veel bezoek. Met name campinggasten kwamen daar snel een kijkje nemen. Geen enkele locatie had weinig bezoek. De kunstenaars die overdag van ca. 11:00 tot 17:00 uur bij hun werk aanwezig waren, vertelden dat ze overdag veel leuke contacten met bezoekers hadden. Sommigen gaven aan dat er honderden bezoekers op hun locatie waren geweest. Gedurende Klifhanger 2023 was het aangenaam en zonnig zomerweer en dat kwam het aantal bezoekers zeker ten goede.

12. Slot

Het bestuur van Stichting Klifhanger is heel voldaan over het verloop van Klifhanger 2023 *Grenzen verleggen*. Het was voor een buitenexpositie ideaal zomerweer en er was flink bezoek. Het bestuur heeft veel positieve reacties ontvangen, zowel over de kwaliteit en

diversiteit van de getoonde kunst, als over de aanwezigheid van de kunstenaars op de locaties waarmee de bezoekers in contact konden treden en die hen als zij dat wensten, toelichting gaven. Dat bezoekers direct contact konden hebben met de kunstenaars over het getoonde werk, werd door bezoekers en kunstenaars als zeer positief ervaren. Iets dat niet vaak bij exposities mogelijk is. Sommige kunstenaars hadden ook op de verkooptentoonstelling succes. Een van de bezoekers was speciaal terug gekomen om een daar gezien kunstwerk alsnog aan te kopen. Naast deze eindrapportage is er ook een fotoverslag gemaakt. De volgende Klifhanger staat gepland voor 2025.

Misschien kan het bestuur op volgende Klifhanger-manifestaties via eenvoudige enquêtes beter inzicht proberen te krijgen in de samenstelling van de bezoekers of een meer systematische bezoekerstelling gaan toepassen.